

INTERNETRÖSTNING OCH SJU ANDRA DEMOKRATIFÖRSLAG

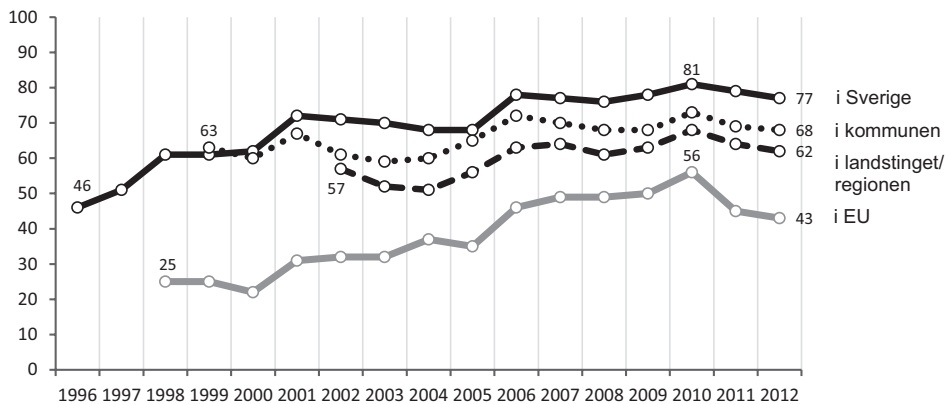
HENRIK OSCARSSON

"Folks intresse för författningsfrågor är så pass ringa, att varje försök att sätta massorna i rörelse, lär misslyckas".

Tage Erlander, mars 1963; citerad i Sydow (Sydow, 1989:165)

Svenska folket är nöjd med den svenska demokratin. Mer nöjda idag än för femton år sedan. Andelen svenskar som i SOM-undersökningarna säger sig vara nöjda med hur demokratin i Sverige fungerar har ökat dramatiskt sedan mitten av 1990-talet, från 46 procent 1996 till som mest 81 procent valåret 2010. Under de senaste två åren har nöjdheten fallit tillbaka något. Den senaste noteringen från hösten 2012 är 77 procent mycket eller ganska nöjda med den svenska demokratin. Nöjdheten med demokratin på andra nivåer i flernivådemokratin visar en liknande utveckling.

Figur 1 Andel som är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige, i kommunen där de bor, i landstinget/regionen och i EU (procent)

Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i...". Procentbasen i beräkningarna är alla som besvarat frågan.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1996-2012.

Hälsan tiger still, kan man tänka. Författningspolitiska debatter om nödvändiga grundlagsförändringar som ytterligare kan förbättra det svenska folkstyret eller råda bot på bekymmersamma problem har svårt att nå särskilt högt på dagordningen i en situation där många uttrycker en tillfredsställelse med sakernas tillstånd. Visserligen saknas inte bränsle till diskussioner om att genomföra förändringar av folkstyret. Grundlagskommittéer och vallagskommittéer har kommit att avlösa varandra under de senaste tio åren. Vi befinner oss idag i en närmast permanent utvärdering och justering av valsystemet. Någon stor grundlagsutredning som på 1960-talet, där man tar ett helhetsgrepp om hela den svenska författningen, blir knappast aktuell. Vi utreder, förhandlar och förändrar bit för bit, en del i taget.

Det är givetvis bra om demokratins spelregler inte förändras alltför ofta. Spelregler skänker nödvändig förutsebarhet till de aktörer som är inblandade i den ordnade maktkamp som demokratin är. Spelregelsförändringar skapar osäkerhet och innebär nästan alltid förändrade maktförhållanden. Spelarna har ofta svårt att bedöma om de kommer att vinna eller förlora på förändringar. Man vet vad man har men inte riktigt vad man får. Samtidigt behöver varje demokratiskt system hela tiden utvärdera sig självt och anpassa folkstyret till nya utmaningar. Demokratin behöver förändras för att passa samtiden.

SOM-institutet har vid flera tillfällen under den senaste femtonårsperioden ställt frågor till medborgarna om deras inställning till olika demokratiförslag, först i samband med Demokratiutredningen i slutet av 1990-talet (Oscarsson, 1999), utredningen om skilda valdagar och vårval (Oscarsson, 2001), och i samband med grundlagsutredningen 2004-2008 (Oscarsson, 2007). Det som började som en engångsmätning har vuxit fram till en unik tidsserie över svenska folkets syn på olika författningspolitiska förslag om förändringar av demokratin.

Vad tycker folket om förändringar i demokratin?

De mätningar av svenska folkets syn på demokratiförslag som fanns med i 2012 års SOM-undersökning är knutna till vallagskommitténs (2011-2013) arbete och inbegriper nya förslag om bland annat att införa röstning via internet och att begränsa av antalet mandatperioder en riksdagsledamot kan sitta i Riksdagen.

Tidigare studier av svenska folkets inställning till olika förslag på förändringar av demokratin har kunnat konstatera att svenska folket har haft en viss förkärlek för *status quo*. Huvuddelen av de förändringsförslag som varit allra mest aktuella i den författningspolitiska debatten har ogillats av ett flertal. Opinionsstödet har varit ljumt när det gäller förslag som sänkt rösträttsålder, sänkta spärrar i riksdagsvalen, skilda valdagar, ökade inslag av personval och förkortade mandatperioder. Periodvis har funnits en försiktigt positiv hållning till folkomröstningar, framför allt på kommunal nivå. Men alla skarpa förslag på förändringar har mötts med skepsis. Och inte nog med det: ju mer erfarna, intresserade och kunniga väljare desto svalare intresse för att genomföra förändringar.

I det här kapitlet har vi genomfört en sammanställning av samtliga förslag till förändringar av den svenska demokratin som vi låtit svenska folket ta ställning till under perioden 1998-2012 (se tabell 1). Vi har rangordnat förslagen efter hur populära de har varit. Att ge alla barn rösträtt i allmänna val har till exempel varit det minst populära förslaget vi frågat om med ett opinionsbalansmått på minus 85. Det mest omtyckta förslaget bland svenska folket är att införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt (+66).

Rangordningen visar tydligt att flera av de förändringsförslag som potentiellt innebär ett utökat folkligt inflytande över den representativa demokratin – såsom att sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val (71), sänka fyraprocentsspärren till riksdagen (-51) och minska mandatperiodernas längd från fyra till tre år (-42) – har varit de minst omtyckta. Ett flertal av respondenterna i SOM-undersökningarna har ansett att dessa förslag är dåliga. Befolkningen har ställt sig avvaktande även till att införa könskvotering i styrelser och nämnder (-27) och att flytta tidpunkten för de allmänna valen från hösten till våren (16).

Förslag som delat svenska folket i ungefär lika stora delar för som emot återfinns i mitten av tabell 1. Här förekommer förslag om att genomföra fler nationella folkomröstningar (+1) och att alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter (+8).

På den positiva sidan återfinns de flesta av de begränsningsförslag som vi låtit respondenterna ta ställning till. Hit hör förslagen om att minska antalet riksdagsledamöter (+23), införa gränser för hur många mandatperioder riksdagsledamöter ska få sitta i riksdagen (+42), begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder till åtta år (+45), minska löner och ersättningar till heltidspolitiker (+50), införa en gräns för antalet uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt (+66). Begränsningsförslag som kan göra livet surt för förtroendevalda har varit mer populära än förslag som innebär större svängrum för folkviljan.

Det finns få trender när det gäller svenska folkets inställning till olika demokratiförslag. Men när det gäller den hundraåriga författningspolitiska debatten om huruvida vi ska förlägga val till riksdag, landsting och kommuner på en gemensam valdag eller att använda skilda valdagar (Kjellgren, 2001) ser vi en intressant opinionsförskjutning under perioden. I de första mätningarna kring år 2000, när debatten om skilda valdagar var som livligast, fanns ungefär lika många anhängare som motståndare till skilda valdagar. År 2000 var det till och med en svag övervikt för andelen positiva till förslaget. Men sedan dess har förändringsviljan svalnat även när det gäller skilda valdagar. Vid de senaste två mätningarna 2006 och 2012 har ett stort flertal varit motståndare till att skilja valdagarna åt (-31 respektive -25).

Tabell 1 Svenska folkets åsikter om förslag till förändring av demokratis spelregler 1998-2012 (procent, balansmätt)

Förslag	År	++	+	o	-	--	summa opinions- procent	balans
ge alla barn rösträtt i allmänna val	2000	1	2	9	19	69	100	-85
sänka rösträttsåldern till 16 år i alla val	1998	2	7	14	33	44	100	-68
	2000	3	6	14	34	43	100	-68
	2001	5	9	15	33	38	100	-57
	2006	2	8	14	31	45	100	-66
	2012	2	6	14	36	43	100	-71
sänka fyraprocentsspärren till riksdagen	1998	4	7	29	28	32	100	-49
	2006	2	7	24	30	37	100	-58
	2012	2	7	31	29	31	100	-51
minska mandatperiodernas längd från 4 till 3 år	2000	10	16	31	24	19	100	-17
	2006	6	11	24	26	33	100	-42
införa könskvotering till styrelser och nämnder	1998	6	13	35	23	23	100	-27
genomföra val till riksdag och kommun vid olika tidpunkter	1998	12	16	34	19	19	100	-10
	2000	11	23	34	18	14	100	+2
	2001	9	20	36	20	15	100	-6
	2006	5	12	35	25	23	100	-31
	2012	5	15	35	23	22	100	-25
flytta tidpunkten för de allmänna valen från hösten till våren	2000	2	7	66	14	11	100	-16
genomföra fler nationella folkomröstningar	1998	12	27	38	15	8	100	+16
	2000	9	29	35	19	8	100	+11
	2001	11	32	37	14	6	100	+23
	2006	8	24	37	20	11	100	+1
alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	1998	20	32	25	15	8	100	+29
	2000	9	21	29	26	15	100	-11
	2001	9	22	28	25	16	100	-10
	2012	12	26	32	18	12	100	+8
förbjuda publicerandet av opinionsundersökningar under veckan före valet	1998	19	21	38	12	10	100	+18
ge alla medborgare möjlighet att skriftligen reagera på politikernas förslag innan beslut fattas '(s k medborgarremiss)	1998	17	28	31	15	9	100	+21
genomföra fler kommunala folkomröstningar	1998	11	29	35	16	9	100	+15
	2000	11	34	34	15	6	100	+24
	2006	9	34	33	17	7	100	+19
	2012	11	30	40	14	5	100	+22
minska antalet riksdagsledamöter	1998	17	24	41	13	5	100	+23

Tabell 1 forts.

Förslag	År	++	+	o	-	--	summa procent	opinions- balans
införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen	2012	23	32	32	9	4	100	+42
begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder till maximalt åtta år	1998	27	31	29	10	3	100	+45
införa möjlighet att rösta via internet	2012	30	32	21	9	8	100	+45
minska löner och ersättningar till heltidspolitiker	1998	38	26	22	11	3	100	+50
kräva att partier och kandidater redovisar varifrån de erhåller kampanjbidrag	1998	32	37	24	5	2	100	+62
införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	2012	33	39	22	4	2	100	+66

Kommentar: Resultaten är hämtade från de nationella SOM-undersökningarna 1998, 2000, 2001, 2006 och 2012 och bygger på omkring 1 500-1 700 personer vid varje undersökningstillfälle. Förslagen har rangordnats från minst till mest populärt vid det senast mätta tillfället. Frågan lyder: "I debatten om demokratin i Sverige diskuteras olika förslag till förändringar. Vad tycker du om följande förslag?". De fem svarsalternativ som erbjöds var ++ = "mycket bra förslag", + = "ganska bra förslag", o = "varken bra eller dåligt förslag", - = "ganska dåligt förslag", samt -- = "mycket dåligt förslag". Opinionsbalansmättet visar andelen positiva till förslaget minus andelen negativa till förslaget. De förslag som försetts med grå bakgrund är de åtta förslag som mättes 2012.

Hade Erlander rätt?

Tage Erlander hade en närmast uppgiven hållning i frågan om huruvida befolkningen kunde göras entusiastisk över författningpolitiska spörsmål. Han hade förmodligen rätt. Huvuddelen av alla förslag om demokratis spelregler vi frågat om historiskt har samlat en relativt stor andel svar i kategorin "varken bra eller dåligt förslag". Det kan vara ett tecken på att det saknas engagemang och kunskap om vad frågorna egentligen handlar om. Extremfallet är frågorna om att flytta de allmänna valen (66 procent varken eller-svar) men även för frågor om att förbjuda opinionsmätningar, genomföra fler folkomröstningar, införa skilda valdagar eller minska antalet riksdagsledamöter finns en stor andel varken eller-svar, (35-40 procent). Svag åsiktskristallisering är inte överraskande med tanke på att författningpolitiska frågor och frågor som rör demokratis spelregler inte står centrala i svensk samhällsdebatt.¹

Men det är inte avsaknaden av åsikter som har varit det mest särpräglade kännetecknet på demokratiopinionerna. Vi har kunnat konstatera att frågor om demokratis spelregler är mycket svagt partipolitiserade i jämförelse med sakpolitiska trätöfrågor som befinner sig högre upp på dagordningen. Åsikter om demokratis spelregler skiljer sig inte särskilt mycket mellan olika grupper av partisympatisörer. Det beror sannolikt på att spelregler sällan bråkas om, åtminstone inte öppet. Förändringar av

spelregler kräver breda uppgörelser där nästan alla spelare (partier) ställer sig bakom dem. Även i våra undersökningar av demokratiopinioner på elitnivå – bland riksdagsledamöterna – visar sig partipolariseringen vara svag. Saknas polarisering på elitnivå blir det svårt för människor att ta ledning av sina partipolitiska ställningstaganden när de formerar sakfrågeåsikter som rör demokratiförändringar.

Svenska folkets åsikter om demokratiförändringar formar heller inga starka sammanhållna åsiktsdimensioner. I de tidiga analyserna kunde vi med lite god vilja särskilja direktdemokratiska ställningstaganden (positiva hållningar till folkomröstningar och kortare mandatperioder) från mer elitdemokratiska (positiva hållningar till valdemokrati och längre mandatperioder). Det fanns vid millenieskiftet en mer livaktig debatt om olika demokratimodeller (valdemokrati-deltagardemokrati-samtalsdemokrati) (Demokratiutredningen, 2000; Gilljam & Jodal, 2002; Oscarsson, 2003). Men från de otydliga svarmönstren kunde vi dra slutsatsen att medborgaropinionen är mycket svagt utvecklad i frågor som rör demokratins spelregler. Några fast förankrade demokratiideologier kunde inte identifieras då. Och sedan dess tycks det ha blivit än mer otydligt. Närgångna analyser visar att korrelationerna mellan sakfrågeåsikter på området inte längre är högre bland de politiskt intresserade, vilket är ett ytterligare belägg för att det för närvarande tycks saknas bakomliggande latenta idéer om hur ett demokratiskt samhälle bör utformas annorlunda än idag.

Att attityderna till många av begränsningsförslagen samvarierar så starkt med politiskt förtroende visar att det är andra saker än genomtänkta demokratiideologier som ligger bakom åsiktsbildningen. Personer med lågt förtroende för politiker är avsevärt mer positiva till förslag som innebär att begränsa de förtroendevalda till antalet (minska antalet riksdagsledamöter) och den möjlighet de har att förvalta sina förtroendeuppdrag (minska mandatperiodernas längd, begränsa antalet uppdrag och begränsa antalet mandatperioder).

Internetröstning...

En av de hetaste valfrågorna för närvarande är om vi i Sverige ska genomföra försök med elektronisk röstning i svenska val. Den officiella svenska inställningen till så kallad e-röstning kan beskrivas som försiktigt positiv. Vallagskommittén – som tillsattes i oktober 2011 för att göra en översyn av delar av valsystemet inklusive frågan om elektronisk röstning – har i sitt slutbetänkande från mars 2013 föreslagit att en *ny* utredning om e-röstning tillsätts. Inriktningen för utredningens arbete bör vara att försök med e-röstning ska genomföras i ett slumpmässigt urval av kommuner i samband med de allmänna valen 2018 (SOU 2013:24).²

Det är viktigt att poängtera att elektronisk röstning är en samlingsbeteckning för två vitt skilda nya sätt för medborgare att avlägga sina röster i demokratiska val. De båda typerna bör noggrant hållas isär eftersom förslagen syftar till att lösa delvis olika uppsättningar problem med dagens valadministration. Å ena sidan handlar det om att införa ett system som gör det möjligt för medborgarna *använda elektroniska*

röstmaskiner eller terminaler *på plats* i vallokalerna. Å andra sidan handlar det om att låta medborgarna *rösta via internet* från *andra platser* än val- och röstningslokaler. Det är den senare varianten av e-röstning – röstning via internet – som vi har låtit respondenterna i SOM-undersökningen 2012 ta ställning till. Vår bedömning är att denna fråga just nu är lättare för medborgarna att ta ställning till än frågor som rör användning av elektroniska röstmaskiner i vallokalerna. Det är också denna form av e-röstning – via internet i okontrollerade miljöer – som vallagskommittén i första hand förordar i sitt slutbetänkande.³

Tillgänglighetsargumentet är centralt i diskussionen om internetröstning. Ett vanligt förekommande argument är att elektronisk röstning kan bidra till att öka tillgängligheten i valsyste­met ytterligare, vilket i sin tur kan få positiva effekter på valdeltagandet. Grupper som till exempel funktionsnedsatta och den växande gruppen utlandssvenskar – varav många inte har nära till en ambassad – kan med hjälp av internetröstning ges ökad möjlighet att delta i valen. Elektronisk röstning förbättrar möjligheterna avsevärt att personrösta på annan ort än hemorten, något som inte är möjligt i dagens system eftersom väljaren i så fall behöver ha tillgång till en tryckt valsedel från sitt eget valdistrikt, alternativt själv skriva kandidatens namn på en blank valsedel.

Andra argument handlar om att system för elektronisk röstning i princip eliminerar tiden för rösträkning. Resultatet av valet – åtminstone i de delar där systemet använts – kan presenteras omgående. Antalet personer inblandade i den manuella rösträkningen kan minskas. Omräkning av rösterna behöver inte ske. Dessa argument uppfattar de flesta kom att stärkas i samband med att det var strul med den manuella rösträkningen i samband med valet 2010 – felaktigheter och oegentligheter knutet till rösträkningen som så småningom ledde till omval i Västra Götaland och Örebro kommun (Berg & Oscarsson, 2012).

Motargumenten till internetröstning handlar nästan alla om säkerheten. Ett elektroniskt system är sårbart, kan visa sig vara omöjligt att göra helt säkert och minskar transparensen i rösträkningsförfarandet. Till skillnad från en krypterad banktransaktion ska internetröstning genomföras utan att det skall finnas någon möjlighet alls att koppla en viss röst till en viss individ: valhemligheten måste kunna garanteras. En mer principiell invändning har med väljarnas autonomi att göra: hur skall man kunna garantera att en internetröstande individ inte är utsatt för otillbörlig påverkan eller hot i samband med rösthandlingen när hon lämnar kontrollerade miljöer som vallokaler och förtida röstmottagningslokaler? Och profaneras inte valhandlingen när den inte längre äger rum i ett officiellt sammanhang utan hemma vid köksbordet? Har inte valkontexten betydele för hur väljare tänker kring sin medborgarroll och sitt eget ansvar för samhällets utveckling? Med internetröstning blir valhandlingen inte längre en del av ett kollektivt event utan en individualiserad akt.

Vad tycker den svenska befolkningen om internetröstning? Förslaget om att införa möjligheter att rösta via internet visar sig vara ett av de mest omtyckta demokrati­förslagen vi har låtit svenska folket ta ställning till i SOM-sammanhang genom åren

(se tabell 1). En mycket klar majoritet (62 procent) ställer sig positiv till internetröstning. Endast 17 procent tycker förslaget är dåligt. Ryggmärgsreaktionen från medborgarna är att man tycker att idén med elektronisk röstning är bra.

Det finns dock stora variationer mellan olika befolkningsgrupper när det gäller åsikter om internetröstning (se tabell 2). Det kanske mest oväntade resultatet är att det inte är de unga som är mest positiva till möjligheterna att rösta via internet. Istället är det personer i yngre medelåldern 30–49 år som uttrycker starkast stöd för internetröstning. Argumentet som framförts i debatten om internetröstning – att det är främst nya generationer väljare som förväntar sig och efterfrågar elektroniska lösningar – förefaller inte giltigt. I grupper där utbildningsnivån är hög och förtroendet för politiker högt tenderar inställningen till internetröstning att vara mer positiv än bland lågutbildade och låglitäre. En tolkning är att det är välintegrerade, högutbildade tjänstemän med ont om tid som ser internetröstning som en praktisk tidsbesparande innovation som kommer att underlätta i vardagen.

I vallagskommittén är det Moderaternas representanter som har varit mest pådrivande när det gäller att få till stånd en första test av elektronisk röstning i Sverige. Socialdemokraterna har intagit en mer försiktig hållning medan Miljöpartiet varit mest kritisk och till och med valt att reservera sig mot planerna att testköra elektroniska val 2018. Frågan är om dessa meningsskiljaktigheter går att spåra hos svenska folket? Resultaten i tabell 2 visar att det är små skillnader mellan de olika grupperna av partisympatisörer när det gäller inställning till internetröstning. Men det finns faktiskt ett svagt samband med vänster-högerorientering där högerståndpunkt går hand i hand med en mer positiv inställning till internetröstning. Och Moderaternas sympatisörer är den mest positiva gruppen av partisympatisörer (70 procent positiva till internetröstning) i mätningen 2012.

...och sju andra förslag

Förslaget om att *sänka rösträttsåldern till 16 år* i alla val har alltid varit illa omtyckt. Inte ens bland de grupper som främst berörs av förslaget – 16-19-åringarna – är stödet för sänkt rösträttsålder särskilt starkt. I 2012 års SOM-undersökning svarar 24 procent av 16-19-åringarna att de tycker förslaget är mycket bra eller ganska bra (se tabell 2). Det finns ett starkare stöd för förslaget till vänster i politiken, bland Vänsterpartiets och Miljöpartiets sympatisörer (18 respektive 12 procent).

I den författningpolitiska historien finns många exempel på att partier grundat sina ställningstaganden på snäva partitaktiska och dagsaktuella överväganden snarare än beständiga principer. Det är därför inte särskilt förvånande att dessa mönster delvis går igen även när det gäller svenska folkets syn på förslaget att *sänka fyraprocentspärren till riksdagen*. Som redovisats tidigare finns ett mycket svagt stöd för förslaget; endast nio procent tycker förslaget är ganska bra eller mycket bra. Men två partiers sympatisörer är klart mer positiva än andra partiers till att sänka fyraprocentspärren: Kristdemokraternas och Sverigedemokraternas (20 procent).

Tabell 2 Andelen positiva till åtta olika förslag om förändringar i den svenska demokratin i olika befolkningsgrupper, 2012 (procent)

	antal svarande	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överläta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Samtliga	1482	8	9	20	72	62	38	41	55
Kön									
Man	711	9	10	21	74	62	36	40	55
Kvinna	771	7	8	20	71	62	40	42	54
Ålder fyra kategorier									
16-29 år	217	12	8	14	45	50	39	43	37
30-49 år	428	10	9	21	73	78	38	46	50
50-64 år	426	6	8	23	79	65	35	38	61
65-85 år	411	6	12	20	78	50	40	38	62
Ålder åtta kategorier	63	24	15	13	24	44	40	35	27
16-19 år	63	24	15	13	24	44	40	35	27
20-24 år	68	9	2	12	42	43	25	43	35
25-29 år	86	5	7	17	63	60	48	49	46
30-39 år	180	11	9	21	69	77	39	45	48
40-49 år	248	8	9	21	76	78	36	46	52
50-59 år	283	6	6	22	77	64	35	40	60
60-75 år	421	5	11	21	78	60	37	38	61
76-85 år	133	5	12	21	82	38	45	35	67
Utbildningsnivå									
Låg utbildning	291	6	11	13	71	48	47	35	59
Medellåg utbildning	445	10	7	17	68	62	41	39	51
Medelhög utbildning	320	7	8	26	73	63	35	47	57
Hög utbildning	393	6	9	23	78	73	29	41	54
Bostadsort									
Ren landsbygd	225	7	9	16	75	61	39	35	50
Mindre tätort	294	5	9	16	74	59	38	39	53
Stad eller större tätort	674	8	8	22	71	63	38	41	56
Stockholm, Göteborg, Malmö	261	10	12	23	72	67	38	47	60
Ideologisk identifikation									
Klart till vänster	148	11	9	24	80	56	24	47	64
Något till vänster	339	7	5	21	76	65	36	43	60
Varken till vänster eller till höger	445	9	8	18	67	57	40	39	54
Något till höger	357	6	10	21	75	69	38	39	51
Klart till höger	155	5	14	18	68	65	48	37	47

Tabell 2 forts.

	antal svarande	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Partisynpat									
Vänsterpartiet	56	18	5	32	84	54	22	55	72
Socialdemokraterna	467	6	7	20	74	60	39	41	58
Miljöpartiet	153	12	7	22	80	65	29	44	59
Centerpartiet	43	5	7	19	67	56	29	40	43
Folkpartiet	84	7	6	27	74	66	25	34	51
Moderaterna	405	5	9	19	72	70	45	36	51
Kristdemokraterna	44	7	20	20	73	66	44	42	56
Sverigedemokraterna	93	9	20	16	66	66	49	48	52
Annat parti	41	10	12	13	55	54	24	37	53
Regeringsförtroende									
Mycket stort förtroende	137	7	13	19	71	68	41	41	46
Ganska stort förtroende	503	5	8	22	73	67	36	38	55
Varken stort eller litet förtroende	463	8	7	17	69	59	40	39	55
Ganska litet förtroende	233	10	10	25	78	60	32	45	59
Mycket litet förtroende	116	8	11	16	75	55	40	48	60
Förtroende för de politiska partierna									
Mycket stort förtroende	21	14	5	30	60	74	42	38	48
Ganska stort förtroende	273	7	8	21	69	61	36	38	50
Varken stort eller litet förtroende	700	8	7	18	71	63	36	37	51
Ganska litet förtroende	317	5	11	24	77	68	41	48	63
Mycket litet förtroende	133	11	13	18	75	49	41	52	63
Politiskt intresse									
Mycket intresserad	182	14	11	29	76	59	25	50	62
Ganska intresserad	625	5	9	22	78	63	34	42	56
Inte särskilt intresserad	514	8	8	18	70	65	46	39	54
Inte alls intresserad	132	13	9	9	48	56	43	32	47
Nyhetsmediekonsumtion									
Låg	495	8	9	19	64	62	37	40	48
Medel	486	7	7	20	75	65	35	40	55
Hög	494	8	11	21	77	60	41	43	61

Kommentar: Siffrorna i tabellen visar antalet svarande i varje grupp samt andelen som anser att förslagen är "mycket bra" eller "ganska bra".

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

Sympatisörer till partier som kämpar mot fyraprocentspärren tenderar alltså att vara mer positiva till att sänka den. Det har vi sett även i tidigare undersökningar. Undantaget 2012 är Centerpartiets sympatisörer som är lika lite positiva till att sänka spärren (7 procent) som andra partiets sympatisörer. Personer som står långt till höger tenderar att vara mer positiva (14 procent) än personer som står i mitten och till vänster. Vi ser också en tendens till att personer med lågt politikerförtroende är mer positiva till att sänka spärren än låglitäre.

Förslaget att *genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter* är inte lika het längre. För närvarande är frågan att skilja valdagarna åt inte aktuell och opinionen har demobiliserats de sista tio åren – endast 20 procent av befolkningen önskar sig skilda valdagar. Men frågan kommer att komma tillbaka. Vi har fört diskussioner i mer än hundra år om hur vi ska ha det med gemensam valdag (Kjellgren, 2001). Vi kommer knappast sluta diskutera frågor som rör valdagarnas placering. Förslaget att skilja valdagarna åt är populärast främst i de grupper som har lättast att skilja nivåerna åt i flernivådemokratien: de mest högutbildade och de som är politiskt intresserade och som litar på politiker. På landsbygden och i mindre tätorter är man piggare på att skilja valdagarna åt. Av partiernas sympatisörer hittar man det starkaste stödet bland Vänsterpartiets och Folkpartiets sympatisörer (32 respektive 27 procent).

Förslaget om att *införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkvald politiker kan ha samtidigt* handlar om att försöka förhindra att en och samma person innehar alltför många förtroendeuppdrag. Den typen av dubbeluppdrag blir vanligare i takt med att allt färre personer ska besätta ett relativt oföränderligt antal förtroendeuppdrag; bara på kommunal nivå finns 62 600 förtroendeuppdrag. Enligt SCBs undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting har uppdragskoncentrationen ökat. Andelen kommunpolitiker med tre eller fler uppdrag har ökat från 10 procent 1999 till 15 procent 2011 (SCB, 2013). Förslaget om att begränsa antalet uppdrag är avsevärt mer populärt bland personer äldre än 30 år; i dessa åldersgrupper anser 70-82 procent att förslaget är mycket/ganska bra. Bland de allra yngsta 16-19-åringarna är entusiasmen klart lägre, endast 24 procent. Ålderssambandet beror dock helt på att de yngsta i befolkningen inte tycks veta vad frågan handlar om: bland 16-24-åringar är det en klar majoritet som svarar att de anser förslaget vara ”varken bra eller dåligt”. Personer med lågt förtroende för politiker tenderar att tycka bättre om förslaget än de höglitande. Politiskt intresserade är avgjort mer positiva till att begränsa dubbeluppdrag än personer som inte är lika intresserade av politik.

Förslaget att *alltid överlåta viktiga beslut till experter* – expertöverlåtelse – var ett relativt populärt förslag första gången vi använde det i SOM-undersökningen 1998 (se tabell 1). Resultatet den gången kan ha varit en engångsföreteelse eller möjligen en effekt av att politikerförtroendet i Sverige låg på en bottennivå det året. Sedan dess har politikerförtroendet vuxit markant och förslaget om expertöverlåtelse har blivit mindre populärt. År 2012 var det 38 procent av svenska folket som tyckte att förslaget var mycket bra eller ganska bra (se tabell 2). Expertöverlåtelse är framför allt populärt bland personer med låg utbildning (47 procent). Bland personer

med högskoleutbildning – varav många är experter själva – är stödet för förslaget att överlåta beslut till experter klart lägre, 29 procent. Det finns också ett tydligt samband med ideologi: vänsterorienterade personer är avsevärt mindre positiva till expertöverlåtelse (24 procent) än personer som står långt till höger i politiken (48 procent). Vänsterpartiets, Miljöpartiets och ”docent-partiet” Folkpartiets sympatisörer är mest skeptiska till att överlåta beslut i viktiga frågor till experter (22, 29 respektive 24 procent).

Förslag om att *genomföra fler folkomröstningar* var i tidigare analyser mest populärt bland riktigt unga människor. Så är det inte längre. I vår analys är gruppen 16-29-åringar lika skeptiska (35 procent positiva) som personer äldre än 60 år. Den mest positiva gruppen är 25-29-åringarna (49 procent). Man kan spekulera i att denna generation tar sina folkomröstningspositiva åsikter med sig genom livet medan positiva folkomröstningsattityder inte återskapas bland de som idag tillhör de allra yngsta åldersgrupperna. Högutbildade och politiskt intresserade har en mer positiv attityd till folkomröstningar på kommunal nivå än lågutbildade och ointresserade. Direktdemokratiska inslag som folkomröstningar fortsätter att vara mer populära till vänster än till höger. Bland personer som står långt till vänster ställer sig 46 procent positiva till att genomföra fler kommunala folkomröstningar. Motsvarande andel för personer långt till höger är 37 procent.

Det åttonde och sista demokratiförslaget i analysen är att *införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot får sitta i riksdagen*. Bakgrunden till förslaget är diskussionen om huruvida fler förtroendevalda riksdagsledamöterna borde ha större erfarenheter av andra arbetsuppgifter än att vara politiker. En gräns för antal mandatperioder skulle kunna ytterligare öka mobiliteten bland riksdagsledamöterna och det skulle bli fler ledamöter med egna färsk erfarenheter från andra sektorer. Begränsningsförslaget är mer populärt ju längre upp i åldrarna man kommer, ett ålderssamband som till en del men inte helt beror på att unga människor i större utsträckning svarar att förslaget är ”varken bra eller dåligt”. Politiskt intresserade och personer som exponerar sig mycket för nyheter i medierna är mer benägna att gilla förslaget om att begränsa riksdagsledamöternas mandatperioder.

I tabell 3 sammanfattar vi resultaten på ett ännu mer kondenserat sätt med hjälp av åtta regressionsanalyser (OLS). En regressionsanalys möjliggör att pröva om de samband vi funnit fortfarande existerar även under kontroll för varandra. Åsikter i de olika sakfrågorna är här beroende variabler på en skala från 0 ”mycket dåligt förslag” till 100 ”mycket bra förslag”. Ju högre skattningar desto mer populärt är förslaget.

Resultaten visar att män och kvinnor inte skiljer sig särskilt mycket åt i attityder till demokratiförslag, med ett undantag: kvinnor är mer benägna än att överlåta beslut i viktiga frågor till experter. Kanske är tilltron till experter allt annat lika något högre bland kvinnor än bland män.

Ålderssambanden är som starkast när det gäller internetröstning (de medelålders 30-49-åringarna skiljer ut sig som de mest positiva), frågan om att begränsa antalet mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen (de allra äldsta

Tabell 3 Multivariat analys av åsikter om åtta demokratiförslag 2012 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	sänka rösträttsåldern till 16 år	sänka fyraprocentspärren till riksdagen	genomföra val till riksdag och kommuner vid olika tidpunkter	införa en gräns för antalet politiska uppdrag en folkväljd politiker kan ha samtidigt	införa möjligheter att rösta via internet	alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter	genomföra fler kommunala folkomröstningar	införa en gräns för hur många mandatperioder en riksdagsledamot ska få sitta i riksdagen
Kvinna	-2.20	1.16	1.92	-1.23	0.59	6.73 ***	1.42	1.98
30-49 år	4.44 **	1.14	0.77	10.93 ***	15.57 ***	0.23	-1.20	5.38 **
50-64 år	0.67	-0.23	2.48	14.62 ***	8.89 ***	-2.98	-7.05 ***	8.04 ***
65-85 år	-2.04	0.56	1.83	15.91 ***	-4.14	-1.64	-13.07 ***	13.86 ***
Medellåg utbildning	-0.14	-3.83 *	0.27	2.07	3.90	-2.96	2.28	1.95
Medelhög utbildning	-3.50	-1.97	4.48	2.56	3.09	-5.97 **	4.16 *	0.37
Hög utbildning	-2.25	-2.18	0.31	3.46	5.64 *	-10.27 ***	1.69	-0.13
Socialdemokraterna	-5.94 *	-2.84	-5.47	-2.59	4.03	7.62 *	-7.84 **	-8.16 **
Centerpartiet	-2.98	2.34	-5.38	-6.95	5.58	-0.43	-8.62	-16.12 ***
Folkpartiet	-5.72	2.21	-1.05	-2.24	5.03	9.72 *	-13.36 ***	-10.65 ***
Moderaterna	-9.71 ***	0.11	-5.77	-3.05	10.00 **	14.25 ***	-12.11 ***	-9.96 ***
Kristdemokraterna	-7.39	12.05 **	-9.92 *	-3.15	6.57	12.11 **	-6.54	-12.73 **
Miljöpartiet	2.13	0.48	-0.02	0.15	6.75	6.21	-7.62 **	-6.54
Sverigedemokraterna	-6.55	5.28	-7.39	-4.57	4.15	8.53	-2.04	-9.70 **
Politikerförtroende	9.06 ***	2.20	1.16	-13.99 ***	-4.38	-2.07	-14.29 ***	-12.48 ***
Intresse för politik	-7.82 ***	-13.73 ***	-1.46	6.62 **	-2.13	-17.09 ***	4.92 *	-3.62
Mediaexponering	5.49 *	8.58 **	-0.01	7.53 **	1.00	9.70 **	8.89 **	14.91 ***
Jordbrukarhem	-0.47	-0.09	-12.17 **	-0.20	8.38	-9.21	4.06	-8.80 *
Tjänstemannahem	-1.76	-4.77 ***	-4.20 *	0.68	4.60 **	-2.12	-0.53	0.35
Högre tjänstemannahem	1.85	-6.22 **	0.37	-3.23	0.97	-6.63 *	-3.50	-2.68
Företagarhem	4.94 *	-2.12	-4.05	-2.44	1.18	1.71	2.67	-2.80
Konstant	24.57 ***	34.91 ***	42.72 ***	64.19 ***	50.23 ***	52.66 ***	67.09 ***	67.43 ***
N	1191	1180	1177	1182	1175	1174	1178	1182
R ²	.05	.06	.02	.10	.07	.11	.07	.07

Kommentar: Resultaten är hämtade från åtta OLS-regressioner. Variablerna politikerförtroende, intresse för politik och medieexponering är kodade mellan 0 (min) och 1 (max). Medieexponering är ett index bestående av respondenternas exponering för ett tiotal nyhetsmedier. Övriga variabler i analysen är dummyvariabler. Referenskategorierna för dummyvariablerna är man, 16-29 åringar, lågutbildade, V-sympatisörer och arbetarhem. * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012.

är mest positiva), och frågan om att genomföra fler kommunala folkomröstningar (65-85-åringar klart mer negativa än andra åldersgrupper).

I regressionsanalysen slår utbildningsfaktorn igenom endast för förslaget om expertöverlåtelse. Personer med hög utbildning är klart mer negativa till att överlåta beslut till experter.

Partisympatier har en begränsad betydelse för inställning till olika demokratiförslag. Men det saknas inte samvariation. Effektmåtten visar här om partiets sympatisörer avviker signifikant från vår referensgrupp som är Vänsterpartiets sympatisörer. Jämfört med V-sympatisörerna är Moderaternas sympatisörer mer negativa till att sänka rösträttsåldern till 16 år, genomföra fler kommunala folkomröstningar och begränsa antalet mandatperioder en riksdagsledamot får sitta i Riksdagen, men mer positiva till att tillåta röstning via internet. Kristdemokraternas sympatisörer är jämfört med V-sympatisörer signifikant mer positiva till att sänka fyraprocentsspärren till riksdagen, för att ta några exempel.

Precis som vi har konstaterat tidigare har politikerförtroende har ett starkt samband med framför allt de begränsningsförslag som vi presenterade för respondenterna. Personer med högt förtroende för politiker är mindre benägna att gilla förslag om att begränsa dubbeluppdrag eller antal mandatperioder. Höglitare är mindre positiva till att genomföra fler kommunala folkomröstningar.

Intresse för politik har signifikanta effekter på inställning till fyra av de åtta förslagen. Personer med högt intresse för politik tenderar att tycka bättre om förslagen att införa en gräns för dubbeluppdrag men sämre om förslagen att sänka rösträttsåldern, sänka fyraprocentsspärren och alltid överlåta beslut i viktiga frågor till experter (se tabell 3).

Totalt sett tycks nyhetsmedieexponering ha en starkare självständig effekt på attityder till demokratiförslag än politiskt intresse. Det är en faktor som inte undersökts i tidigare studier men som är viktig i sammanhanget eftersom medieexponering är en bra indikator på hur mycket medborgarna följer med i samhällsdebatten. Exponering för elitbudskap från t ex partier och samhällsdebattörer spelar en avgörande roll för åsiktsbildning (Zaller, 1992). Det är en viktig komplettering till självskattat politiskt intresse som inte självklart sammanhänger med graden av nyhetsexponering.

Intressant nog tenderar personer som är högexponerade för nyhetsmedier att generellt sett tycka bättre om demokratiförslagen, det gäller framför allt förslagen om sänkt fyraprocentsspärren, införa en gräns för politiska uppdrag och att införa en gräns för antalet mandatperioder en ledamot får sitta i Riksdagen och expertöverlåtelse. Det är svårt att spekulera om orsakerna till detta men eftersom det är kontrollerat för såväl utbildning, politiskt intresse och politikerförtroende så kan sambanden inte bero på att högexponerade tenderar att vara mer höglitande, intresserade och högutbildade.

Slutligen har vi använt oss av subjektiv familjetillhörighet för att undersöka om det finns något samband mellan klassidentifikation och inställning till olika demokratiförslag. Sambanden är svaga och få effekter når statistisk signifikans: Jordbrukare

tenderar att vara något mer avogt inställda till skilda valdagar och tjänstemän mindre pigga på att sänka fyraprocentsspärren än arbetare. Personer som identifierar sig som boende i ett tjänstemannahem tenderar att gilla internetröstning något mer än de som identifierar sig som boende i ett arbetarhem. Högre tjänstemän ställer sig mer tveksamma än arbetare till expertöverlåtelse.

Folkets eget recept på demokrati

SOM-undersökningen 2012 visar att svenska folket ställer sig övervägande negativt till sänkt rösträttsålder, sänkt riksdagsspärr och skilda valdagar men övervägande positivt till att begränsa antalet uppdrag för förtroendevalda och antal mandatperioder för riksdagsledamöter. Ett tydligt flertal är positiva till kommunala folkomröstningar och röstning via internet. Resultaten bekräftar flera av de slutsatser som dragits i tidigare forskning: att förslag som utvidgar folkviljans omedelbara genomslag (sänkt rösträttsålder, sänkta spärrar, skilda valdagar) tenderar att vara impopulära, kommunala folkomröstningar numera undantaget; att förslag som begränsar politikernas möjligheter att verka tenderar att vara populära bland svenska folket; att åsiktskristalliseringen och åsiktssammanhållningen i frågor som rör demokrati är relativt svag och dessutom svagt partipolitiserad.

Det mest intressanta resultatet från analyserna av 2012 års undersökning är svenska folkets initialt närmast entusiastiska hållning till internetröstning. Sextiotvå procent tycker att förslaget är mycket bra eller ganska bra. Givet de många principiella motargumenten och de ännu olösta tekniska problemen som är förbundna med förslaget att införa röstning via internet uppvisar svenska folket en förvånansvärd vilja till förändring. Frågan om internetröstning kommer att utredas vidare med sikte på att genomföra ett test av internetröstning i samband med valet 2018. Kommer svenskarnas inställning till internetröstning att bli mer eller mindre positiv i takt med att diskussioner och debatter fördjupas under kommande år? Med en förstamätning av internetröstningsopinionen i bagaget blir det spännande att följa åsiktsbildningen under de kommande åren.

Noter

- ¹ Våra analyser visar att sannolikheten att ha en åsikt i frågor om demokratins spelregler som väntat är högre bland högutbildade och politiskt intresserade medborgare än bland lågutbildade och svagt intresserade medborgare. Allt annat lika tenderar äldre personer att ha tydliga åsikter i demokratifrågor.
- ² Frågan om att inleda försök med elektroniskt förfarande för röstning i allmänna val har diskuterats många gånger tidigare, bland annat i den Valtekniska utredningen (SOU 2000:125) och i Demokratiutredningen (SOU 2000:1). Även 2003 års vallagskommitté lade fram förslag om att under ”kontrollerade former”

genomföra försök med elektronisk röstning (SOU 2004:111). Några sådana försök har dock ännu inte genomförts i Sverige.

- ³ Ett införande av röstningsmaskiner eller -terminaler i svenska vallokaler och lokaler för mottagning av förtida röster kan kritiseras som onödigt och dyrt i ett litet land som Sverige där den manuella rösträkningen går så pass snabbt. I samband med allmänna val i Sverige används fler än 3 000 platser för förtida röstmottagning (varav ca 700 håller öppet på valsöndagen). Antalet öppna vallokaler på valsöndagen uppgår till ca 5 700. Förutom reservapparater krävs på många platser ett större antal terminaler för att undvika köer. Flera länder som infört röstmaskiner – som t ex Tyskland och Holland – har beslutat att sluta använda dem och återgå till mer lågteknologiska rösträkningsprocedurer. En redovisning av internationella erfarenheter av e-röstning, se SOU 2013:34 och Alvarez & Hall (2008).

Referenser

- Alvarez, R. M., & Hall, T. E. (2008). *Electronic elections: the perils and promises of digital democracy*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Berg, L., & Oscarsson, H. (red.). (2012). *Omstritt omval*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Demokratiutredningen. (2000). *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Gilljam, M., & Jodal, O. (2002). Medborgarnas demokratiuppfattningar. I S. Holmberg & L. Weibull (red.), *Det våras för politiken. SOM-rapport 30*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Kjellgren, H. (2001). Debatten om valdagens placering. I H. Oscarsson (red.), *Skilda valdagar och vårval? SOU 2001:65*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, H. (1999). *Demokratiopinioner. Demokratiutredningens skriftserie nr 26*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Oscarsson, H. (2003). *Demokratitrender. SOM-rapport 32*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, H. (2007). *PM om personröstningen i 2006 års riksdagsval*.
- Oscarsson, H. (Ed.). (2001). *Skilda valdagar och vårval. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SCB. (2013). *Förtroendevalda i kommuner och landsting 2011*. Stockholm: SCB.
- Sydow, B. v. (1989). *Vägen till enkammarriksdagen: demokratisk författningspolitik i Sverige 1944-1968*. Stockholm: Tiden.
- Zaller, J. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinions*. Cambridge: Cambridge University Press.